

Олександр Єрмак

ІЗ ПОКОЛІННЯ ФРОНТОВИКІВ До 100-річчя від дня народження М. В. Семиволоса

Від самої людини, її сили та волі залежить, як вона пройде свій життєвий шлях. А доля складалася таким чином, що шлях цей був для Михайла Васильовича Семиволоса довгим і нелегким. Але пройшов він його гідно, з честю, як і належить славному поколінню фронтовиків.

Народився М. Семиволос 1910 року в селі Ключівка, нині Новосанжарського району Полтавської області, у сім'ї селянина. Після закінчення школи й здобуття неповної середньої освіти селянський син вирішує спробувати свої сили на освітянській ниві, оскільки в той час відчувалася гостра потреба в учительських кадрах. Михайлові запропонували посаду вчителя початкової школи в селі Павлівка Машівського району. Тут він набуває свого першого педагогічного досвіду. Одночасно з цим бере активну участь у роботі комсомольського осередку села. В окружній газеті «Більшовик Полтавщини» з'являються дописи, у яких він викриває зловживання місцевих можновладців [1, арк. 155].

У комсомольських органах помітили активного, принципового юнака і призначили його керівником комуністичного дитячого руху (піонерської організації) в Зачепилівському районі Харківської області, а також обрали секретарем Зачепилівського райкому ЛКСМУ. Однак Михайло відчував серйозні прогалини у своїх знаннях і тому вирішив не робити партійно-комсомольську кар'єру, а серйозно взятися за навчання.

Із комсомольською путівкою прибув на навчання до Полтавського інституту соціального виховання. У приймальній комісії його розчарували, повідомивши, що для вступу в інститут з трирічним терміном навчання слід мати закінчену середню освіту, та порадили вступити на робітничий факультет. Цей заклад при ІСВ протягом одного року давав молоді робітничо-селянського походження

можливість отримати прискорений курс підготовки й набути рівень знань, достатній для продовження навчання в інституті. Випускники робітфаку мали ще одну перевагу – їх приймали до ІСВ без іспитів. Коли виникло питання, на якому факультеті Полтавського інституту соціального виховання продовжувати навчання, Михайло, не вагаючись, обрав мовно-літературний, бо з дитинства захоплювався літературою, особливо українською.

Студентські роки вважаються найкращими в житті людини, бо припадають на час юності, пов'язані зі світлими сподіваннями на майбутнє, забарвлені романтикою дружби і кохання. Та

для Михайла Семиволоса і його однокурсників ці роки припали на один із найважчих періодів в історії країни. 1929–1933 роки, початок навчання на робітничому та мовно-літературному факультетах ІСВ [1, арк. 156], збігся із примусовою колективізацією сільського господарства, «розкуркулюванням» селянських господарств, Голодомором. Усі ці явища і події були для нього не сторінками з підручника історії України, а щоденною реальністю. Як і інші студенти, голодного 1933-го Михайло отримував за картками щодня по 400 грамів хліба й тарілку супу в їдальні. Цієї мізерної пайки вистачало хіба що на напівголове виживання. Але нарікати не доводилося, бо власними очима бачив трупи померлих селян на вулицях Полтави. Ці люди приходили до міста з вимираючих сіл, сподіваючись знайти тут шматок хліба, а натомість знаходили свою смерть під парканом. Студентів часто посилали на село для проведення різних агітаційних кампаній чи допомоги колгоспникам у сільськогосподарських роботах, і тому такі поняття, як «суцільна колективізація», «класова боротьба», були для Семиволоса далеко не абстрактними. Вихованцям Полтавського ІСВ постійно нав'язували думку, що класова

для Михайла Семиволоса і його однокурсників ці роки припали на один із найважчих періодів в історії країни. 1929–1933 роки, початок навчання на робітничому та мовно-літературному факультетах ІСВ [1, арк. 156], збігся із примусовою колективізацією сільського господарства, «розкуркулюванням» селянських господарств, Голодомором. Усі ці явища і події були для нього не сторінками з підручника історії України, а щоденною реальністю. Як і інші студенти, голодного 1933-го Михайло отримував за картками щодня по 400 грамів хліба й тарілку супу в їдальні. Цієї мізерної пайки вистачало хіба що на напівголове виживання. Але нарікати не доводилося, бо власними очима бачив трупи померлих селян на вулицях Полтави. Ці люди приходили до міста з вимираючих сіл, сподіваючись знайти тут шматок хліба, а натомість знаходили свою смерть під парканом. Студентів часто посилали на село для проведення різних агітаційних кампаній чи допомоги колгоспникам у сільськогосподарських роботах, і тому такі поняття, як «суцільна колективізація», «класова боротьба», були для Семиволоса далеко не абстрактними. Вихованцям Полтавського ІСВ постійно нав'язували думку, що класова

боротьба точиться і в стінах інституту, що ворог поряд, але він підступний, діє таємно. У кінці 1929 – на початку 1930 року органи ДПУ заарештували групу викладачів і серед них улюбленця студентів професора-філолога В. Щепотьєва. Вони були звинувачені як члени сфальсифікованої чекістами Співки визволення України. Арешти тривали й далі. На партійних і комсомольських зборах викладачі та студенти змушені були таврувати заарештованих “буржуазних націоналістів”, які, мовляв, прагнуть відокремити Україну від Радянського Союзу, встановити в ній капіталістичне рабство, перетворити в колонію Заходу. У це вірили далеко не всі студенти, але були й такі, і серед них М. Семиволос, котрі вважали, що всі ці арешти і судові процеси – прикрий виняток у будівництві майбутнього комуністичного суспільства.

Після закінчення Полтавського інституту соціального виховання М. В. Семиволос два роки працював у Миргородській середній школі вчителем української мови та літератури. А восени 1935 року його призвали до Червоної армії і, як військовослужбовця з вищою цивільною освітою, направили на навчання до однорічної школи 13-ї кавалерійської дивізії, після закінчення якої отримав звання молодшого лейтенанта. Звільнившись у запас, влаштувався 1936 року викладачем української літератури в Сумському педінституті, а 1940-го очолив тут кафедру української літератури [1, арк. 156].

Коли почалася Велика Вітчизняна війна, М. Семиволос був мобілізований. Закінчивши прискорені офіцерські курси “Выстрел” в Уфі, у листопаді 1942 року розпочав свій бойовий шлях у складі 95-ї армійської дивізії 66-ї армії (1943 року – 5-а Гвардійська армія). Його частина, переправившись через Волгу, відразу ж потрапила до самісінького пекла – в окопи Сталінграда. Тут Семиволос отримав своє перше бойове хрещення, став членом компартії (до речі, так і залишався ним до кінця свого життя). Потім були бої за визволення від німецько-фашистських загарбників Донбасу, міст і сіл Лівобережної України.

Свою службу офіцером М. Семиволос розпочав командиром стрілецької роти. Пізніше він пригадував, що після атаки з особового складу роти нерідко залишалося близько двох десятків бійців. Командир роти в бою не міг відсиджуватися в окопі, коли його підлеглі піднімалися на ворога, а повинен був іти разом з атакуючими, показуючи приклад воїнам. Та й порядки в армії тоді були суво-

рими. Якби особісти зі СМЕРШу довідалися, що хтось із молодших командирів боягузливо ховається за спинами бійців, такого негайно віддали б під суд військового трибуналу, і вирок був би передбачуваний – розстріл або рядовим у штрафну роту, звідки, як правило, живими не поверталися.

У рукописних “Записках командира стрілецької роти” Михайло Васильович описує чимало епізодів своєї фронтової біографії, зокрема і бої за Полтаву у вересні 1943 року. На другий день після визволення Полтави він отримав дозвіл командира батальйону на декілька годин відлучитися з частини, аби подивитися, що сталося з його рідним педінститутом. Дістатися до нього було нелегко: місто ще палало, дорогу перегороджували завали з битої цегли, руїни. Фашисти скрізь наставили мін, яких ще не встигли знешкодити сапери. Від приміщення храму науки залишилася обгоріла цегляна коробка, решту – двері, дерев’яне перекриття – було знищено вогнем. Із болем дивився офіцер на те, що залишили фашистські факельники від його “альма-матер”, і думав: скільки ж праці і часу доведеться витратити, щоб відбудувати навчальний корпус. Він ще не знав, що завершувати відбудовні роботи доведеться саме йому.

У кінці 1943 року старшого лейтенанта М. В. Семиволоса призначили командиром батальйону. Зі своїм батальйоном він пройшов важкими фронтовими дорогами Правобережну Україну, Румунію, Угорщину. Закінчив війну в Чехословаччині. Удостоєний урядових нагород – орденів Вітчизняної війни I і II ступенів, медалей “За оборону Сталінграда”, “За визволення Праги” [1, арк. 156].

Набагато пізніше, вже ставши ректором Полтавського педінституту, М. В. Семиволос часто розповідатиме студентам про важкі повоєнні роки, про подвиги їх батьків. У вищі постійно проводитимуться зустрічі з фронтовиками й трудівниками тилу. Пригадую й сам, яке незабутнє враження справили на нас, студентів, бесіди з Героєм Радянського Союзу І. І. Бабаком. Ректор першим подавав приклад шанобливого ставлення до ветеранів Великої Вітчизняної війни. У 1960-і роки черговим у навчальному корпусі працював інвалід війни, без ноги. І не було випадку, щоб, заходячи в корпус, М. В. Семиволос не привітався з ним, потиснувши руку, – честь, якої удостоювався далеко не кожен викладач.

Демобілізувавшись у 1946 році, М. Семиволос був направлений Міністерством освіти УРСР на педагогічну роботу в Сумський

педінститут. Там працював викладачем і завідувачем кафедри української літератури, деканом філологічного факультету по 1953 рік [1, арк. 156].

Коли в травні 1953-го раптово помер ректор Полтавського педагогічного інституту Д. С. Ненко, М. В. Семиволос знову викликали в Міністерство освіти і, маючи гарну думку про його роботу в Сумах, запропонували стати ректором Полтавського педінституту. Перед тим, як прийняти цю пропозицію, він поїхав до Полтави, щоб на місці оцінити стан справ в інституті. А ситуація була невтішною. За десять повоєнних років змінилося кілька ректорів. Колектив протягом одного-двох років чергового ректорства не встигав навіть згуртуватися навколо нового керівника, не те що реалізувати його задуми, проекти. Різної у вимогах до викладачів викликав послаблення трудової дисципліни, невизначеність. Слабкою залишалася і матеріальна база вищого навчального закладу. Головний навчальний корпус так і не був уведений в експлуатацію. Заняття проводились у дві зміни, як і в перші повоєнні роки, у кількох пристосованих будинках по вулиці Сковороди. Там-таки в комунальних квартирах тулилась і більшість викладачів.

При вирішенні питання, чи бути йому ректором, М. В. Семиволос вагався і з деяких особистих мотивів. Адже він мав працювати з багатьма викладачами, котрі знали його ще студентом. Чимало з них мали наукові ступені та звання, а Семиволос, через війну та перебування на адміністративних посадах у Сумах, не зміг закінчити навіть аспірантуру. Проте вагання були недовгими. Як фронтовик, він звик виконувати накази без обговорення, а труднощів нової роботи не боявся, бо звик їх долати.

Свою діяльність на посаді ректора Полтавського педінституту розпочав у вересні 1953 року і зразу ж намітив основні напрямки роботи: зміцнити кадровий потенціал за рахунок захисту викладачами кандидатських дисертацій, поліпшити навчальний процес і створити для цього відповідну матеріальну базу, завершити відбудову навчального корпусу по вулиці М. Остроградського, поліпшити трудову дисципліну викладачів і студентів. Усі ці задуми ректору доводилося виконувати одночасно.

Для завершення робіт у навчальному корпусі на допомогу професійним будівельникам сформували студентські бригади, які у вільний від навчання час працювали на новобудові. Ректор звертався до різних партій-

них, радянських та господарських установ із проханням посилити забезпечення будівництва матеріалами, відповідною технікою, фінансовими ресурсами. Усе це дало наслідки: у 1955–1956 навчальному році заняття проводилися вже у відбудованому навчальному корпусі, причому на стаціонарі в одну зміну. Навчальні кабінети – фізики, хімії, біології та ін. – обладнали сучасними на тоді приладами й іншим устаткуванням, значно оновилися фонди бібліотеки.

Вирішення проблеми забезпечення наукових кадрів для інституту ректор почав із себе. Незважаючи на перевантаження адміністративною роботою, узявся за написання дисертації. Доводилося працювати ночами. Тему дисертації обрав, ще працюючи в Сумському педінституті. Його зацікавила творчість великого українського письменника І. Я. Франка. Окрім вивчення літературних та публіцистичних праць Франка, опублікованих у багатотомному виданні творів письменника, Семиволос уважно дослідив його статті в часописах “Зоря”, “Діло”, “Молот”, рукописи у фондах архіву Інституту літератури АН УРСР.

1952 року в журналі “Література в школі” була опублікована стаття М. Семиволоса “І. Франко про викладання літератури в школі”, у якій переконливо доводилося, що письменник надавав великого значення освіті і вихованню підростаючого покоління. Зокрема, Семиволос навів такі слова Франка з його передмови до книги Зальцмана “Книжки приказок про те, як належить поводитися з дітьми” (Львів, 1890): “Бо ж справа, щоб наша молодіж виходила здоровіша, розумніша, чесніша, – це справа цілої нашої будучини” та “Яка молодь, таке й майбутнє народу” [2, с. 30]. Семиволос відзначав і те, що Франко неодноразово наголошував на незадовільному стані вивчення історії української літератури в школах Галичини. Причини застою і “запустіння” на полі літератури лежать, за словами Франка, “у вадливим урядженні і ще вадливішим трактуванні науки руської (української – О. Є.) літератури в наших середніх школах. Молодіж не виносить з них ані знання того, що досі зроблено у нас на ниві літератури, ані – що за тим слідує – замилювання до рідної літератури” [2, с. 32].

Відсутність підручників і творів української літератури штовхала вчителів до зневіри у своїх силах, вони зовсім опускали руки і викладали свій предмет, за влучним виразом Франка, “тень-тень, аби минув день”. Хаос,

безсистемність і плутанина на уроках завдавали величезної шкоди справі викладання предмета.

Далі в статті наводяться думки Франка про методику вивчення історико-літературного процесу в школі. Письменник наполягав, що реформування викладання літератури потрібне саме в напрямі наближення до суспільного життя. Насамперед він висував вимогу глибокого критичного аналізу творів у школах, розуміючи його як повне розкриття соціальної їх значимості. Франко ставив завдання з'ясування живого зв'язку творів із життям автора, з його поглядами й переконаннями та з життям суспільства. Це має наблизити вивчення творів до конкретних історичних умов, прообразом яких вони були. Таке завдання стало головною з його вимог, бо усувало схоластику і формалізм, наближало викладання літератури до життя [2, с. 34].

Статті М. Семиволоса викликали інтерес у науковців Інституту літератури АН УРСР, і вони запропонували йому обрати як дослідницький об'єкт кандидатської драми І. Франка «Украдене щастя». Працюючи над дисертацією, Семиволос установив, що І. Франко захоплювався театром ще в юнацькі роки. Саме тоді з метою поліпшення репертуару українських театрів, передусім галицьких, він почав перекладати п'єси зарубіжних авторів. Крім того, протягом усієї творчості написав про театр 70 наукових праць, у яких розробив своєрідну програму розвитку національного сценічного мистецтва.

Тему п'єси «Украдене щастя» Франкові підказала народна пісня «Про шандаря» (жандарма – О. Є.), яку він досліджував у праці «Жіноча неволя в руських піснях народних» (1883). П'єса вирізняється новим для української сцени співвідношенням соціального й індивідуально-психологічного, класового й етнографічного, тонким нюансуванням психологічних станів різних за характером дійових осіб.

У дисертаційному дослідженні М. Семиволоса висвітлюється погляд на головних персонажів п'єси переважно як на жертв існуючого ладу, однаковою мірою не винних у своєму нещасті. Разом із тим, наголошує автор, у драмі «Украдене щастя» І. Франко висуває моральні принципи, якими мають керуватися люди у взаємостосунках: уміння бути милосердним, саможертвним, розуміти, що навіть найблагородніша мета не виправдовує аморальних засобів її досягнення.

1955 року М. В. Семиволос успішно захистив кандидатську дисертацію «Драма Іван

Франка «Украдене щастя», її роль і місце у розвитку української драматургії». Ставши кандидатом філологічних наук, він отримав моральне право вимагати від своїх підлеглих серйозно займатися науковою роботою. У педінституті було чимало доцентів, які здобули це вчене звання у 1930–1940-і роки без захисту дисертації. Як правило, вони вели навчальну роботу і майже не займалися науковою. Тепер їм довелося сідати за написання кандидатських дисертацій. Саме тоді кандидатами наук стали доценти С. О. Данішев, М. І. Малич, М. І. Різун та ін. Наукою активно займалася молодь з числа випускників вишу, що виявила нахил до дослідницької роботи. У перші роки перебування Семиволоса на посаді ректора кандидатські дисертації захистили 15 викладачів. Значну допомогу в підготовці кваліфікованих науковців ректору надав молодий проректор з наукової роботи доцент П. С. Дудик.

25 грудня 1958 року Верховна Рада СРСР прийняла Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і подальший розвиток системи народної освіти». Редакція журналу «Література в школі» звернулася до ректора Полтавського педінституту з проханням поділитися своїми думками щодо цього закону в площині поліпшення підготовки вчителів. Так з'явилася стаття «Перебудова школи і підготовка вчителя-словесника у вузі» (Література в школі. – 1959. – № 4).

З приводу того, яким навчальним закладам потрібно доручити справу підготовки вчителів, М. В. Семиволос відповів доволі цікаво. Якраз тоді в періодичній пресі з'явилися думки і пропозиції, щоб підготовку вчителів 9–11 класів покласти на університети, а для восьмирічної школи – на педагогічні інститути. Тож спираючись на досвід роботи рідного вишу, автор статті мав всі підстави заявити: «Нам здається, що такі пропозиції необґрунтовані. На жаль, університети випускають вчителів з гіршою підготовкою, ніж педагогічні інститути. Про безпорадність випускників університетів на практичній роботі в школі можна навести багато прикладів. Органи народної освіти з більшою охотою беруть на роботу випускників педагогічних інститутів. Для середньої школи передусім потрібен вчитель, а не спеціаліст взагалі (<...> видно, виходили з того, що восьмирічна школа буде основною, а середні школи залишаться де-не-де, тому підготовку кадрів для них забезпечать і університети)» [3, с. 35]. Автор передбачливо проголошує: через кілька років не зменшить-

ся, а збільшиться кількість середніх шкіл різних типів. Їх треба дедалі більше забезпечувати кваліфікованими кадрами, а це завдання під силу лише педагогічним інститутам, з їх розвинутою сіткою. Педагогічні вузи були, є і надалі будуть основним місцем підготовки вчителів середньої школи, а університети як були, так і надалі залишаються допоміжною ланкою підготовки педагогічних кадрів. Як відомо, передбачення Семиволоса повністю справдилося: у 1970-х роках у країні була запроваджена загальнообов'язкова середня освіта, і відповідно роль педінститутів як кузні вчительських кадрів ще більше зросла.

Була втілена в життя й інша пропозиція ректора: «Навіть педагогів-агрономів, педагогів-інженерів, педагогів-музикантів треба готувати в педагогічних інститутах, створювати для цього відповідні факультети або відкривати спеціальні педагогічні інститути. Сільськогосподарські, політехнічні інститути та консерваторії можуть підготувати доброго фахівця, але не вчителя» [3, с. 35]. У 1970–1980-х роках у Полтавському педінституті відкрилися два нових факультети, які й зараз готують учителів виробничого навчання, музики, співів, хореографії, малювання, практичних психологів, дефектологів тощо.

1969 року Україна врочисто відзначила 200-річчя від дня народження класика нової української літератури І. П. Котляревського. З цієї нагоди в Полтаві відбулася всесоюзна наукова конференція. М. В. Семиволос, як ректор Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, не лише здійснив значну організаційну роботу з підготовки та проведення конференції, але й виступив перед науковцями з ґрунтовною доповіддю «І. П. Котляревський і декабристи». 1972 року цю доповідь опублікували окремою статтею в ювілейному науковому збірнику «Слава сонцем засіяла. Відзначення 200-річчя з дня народження І. П. Котляревського» (К., 1972).

До М. В. Семиволоса питаннями про взаємини І. П. Котляревського з декабристами в українському літературознавстві ніхто спеціально не займався, що, зокрема, пояснювалося нестачею історичного матеріалу, архівних документів, свідчень самого письменника. Семиволос же вважав, що матеріали про діяльність декабристського руху, його літературне оточення, власна літературна і громадська діяльність митця дають достатні підстави і можливість всебічно і повно розглянути цю тему, зокрема визначити ті шляхи, якими Котляревський ішов до декабризму, з'ясувати

суспільно-політичні причини вироблення в нього прогресивних поглядів, що в багатьох пунктах співпадали з програмою декабристів [4, с. 173].

Суспільно-політичні й літературно-естетичні погляди І. Котляревського, підкреслює автор, склалися в кінці XVIII – на початку XIX століть під впливом визвольної боротьби українського народу проти кріпосницької системи та діяльності російських і західноєвропейських просвітителів XVIII століття. Роки його навчання в семінарії і формування власних поглядів припадають на час юридичного оформлення кріпацтва в підросійській Україні. Цей період був досить бурхливим і потрясав основи феодально-кріпосницького ладу – гайдамацький рух, дії загону Устима Кармелюка на Поділлі й Волині, заворушення військових поселенців. Усі ці рухи не могли не позначитися на світогляді Котляревського, який усе своє свідоме життя підтримував тісні зв'язки з народом, виступав на захист пригноблених мас.

Уже в перших частинах «Енеїди» чітко проявилися прогресивні погляди митця на суспільне життя. Спустивши богів Олімпу на землю, він різко висміював у їх образах українських поміщиків, життя яких добре вивчив, учителюючи в панському маєтку. Семиволос показав коло знайомств Котляревського, людей, які були йому близькі за ідейними переконаннями й суспільно-політичними поглядами. До них належали декабристи М. Новиков і М. Муравйов-Апостол, які служили в Полтаві, а також С. Муравйов-Апостол, П. Пестель, С. Волконський, М. Лорер, котрі приїжджали в Полтаву; крім того, ідейно близькі до декабристів М. Гнедич і О. Сомов, з якими він листувався [4, с. 177].

Літературна і громадська діяльність І. Котляревського, наголошував М. Семиволос, розгорталася в напрямі вимог декабристів. Як і вони, письменник виступав проти феодально-кріпосницького ладу, боровся зі старим світом, дбав про поширення знань серед населення як наглядч будинку виховання дітей бідних дворян, піклувався про добробут простих людей як опікун богоугодних закладів, поширював культуру як перший директор й організатор Полтавського театру. І декабристи оцінювали його діяльність позитивно, неодноразово висловлювалися про І. Котляревського, як-от М. Новиков. Обрання Котляревського почесним членом «Вільного товариства любителів російської словесності», неодноразове читання уривків

“Енеїди” на засіданнях цього товариства, друкування фрагментів поеми в журналі товариства “Соревнователь просвещения и благотворения” (1822) з позитивними й дуже прихильними відгуками про неї свідчить про особливо уважне ставлення до “Енеїди” як твору, співзвучного декабристським ідеям [4, с. 180].

На посаді керівника вищого навчального закладу Михайло Васильович відзначався такими якостями, як чесність, принциповість, уболіванням за доручену справу. Зовні суворий і небагатослівний, він турботливо ставився до викладачів і студентів. Як депутат Полтавської обласної ради – “вибивав” квартири для співробітників інституту, що в ті часи було дуже непростою справою. При ньому ввели в експлуатацію корпус студентського гуртожитку № 2, їдальню і спортзал у навчальному корпусі. Значно поліпшилася робота художньої самодіяльності. Викладачі-ветерани і досі пригадують чудові святкові вечори для студентів інституту, які неодмінно проводилися з участю ректора.

У 1950–1970-х роках викладачам і студентам доводилося працювати на сільськогосподарських роботах у колгоспах області, на що витрачалося 1,5–2 місяці щорічно. Це, звичайно, негативно позначалося на навчальному процесі, і ректор Семиволос мав сміливість не раз публічно критикувати подібну “практику”. Так, 25 січня 1965 року на нараді з питань роботи вищих навчальних закладів в обкомі партії він у присутності кількохсот викладачів і партійного керівництва області з тривогою говорив, що за чотири роки навчання студенти майже 8 місяців витрачають на сільськогосподарські роботи. Перед кожним виїздом на працю М. В. Семиволос проводив на факультетах збори студентів, де особливо наголошував на необхідності дотримуватися правил техніки безпеки. На збори запрошували й викладачів, які направлялися керівниками студентських гуртків у колгоспи. Тут-таки проводився детальний інструктаж, як діяти в різних ситуаціях. Михайло Васильович зобов’язував негайно повідомляти йому про кожен випадок недбалого ставлення голів колгоспів до студентів, недоліки в організації харчування, відпочинку, побутових умов тощо.

На початку 1970-х років М. В. Семиволос став відчувати, що йому все важче працювати ректором. Адже в інституті зросло нове покоління викладачів з кандидатськими і докторськими ступенями. Перевантаженість ад-

міністративною роботою, та й вік, не давали йому змоги повною мірою займатися науковою діяльністю, поповнювати свої знання. До того ж виникали проблеми зі спорудженням нового навчального корпусу, ще одного гуртожитку. Усе це вимагало не одного року праці, молоді енергії. І Михайло Васильович знайшов у собі мужність, досягнувши пенсійного віку, не “чіплятися” далі за ректорське крісло, а піти на заслужений відпочинок. На останній зустрічі з колективом Полтавського педінституту, який тепло проводжав його на пенсію у вересні 1971-го, Семиволос подякував усім за багаторічну спільну працю і заявив, що настав час обійняти посаду ректора більш молодому керівнику. Це тільки піде на користь вищому навчальному закладу, а для нього, колишнього випускника цього вищу, честь Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка понад усе [1, арк. 156].

Останні роки життя Михайло Васильович не відсиджувався дома – працював у ветеранській організації, часто зустрічався з молоддю й розповідав про важкі роки Великої Вітчизняної, захоплювався збиранням лікарських рослин і навіть написав книжку про цілющу силу трав Полтавщини.

Сонячного жовтневого дня 2000 року на Розсошинському кладовищі зібралось чимало людей, щоб провести в останню путь колишнього воїна, педагога, ректора. Були сказані про нього добрі слова – як про визволителя Полтави, наставника молоді, очільника педінституту, просто шановану людину. Пролунали залпи салюту почесної варті. Так закінчився життєвий шлях М. В. Семиволоса, але пам’ять про нього залишилася в серцях його колег, вихованців. Ім’я Семиволоса назавжди вкарбоване в історію Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Література

1. Державний архів Полтавської області. – Ф. 15. – Оп. 3. – Спр. 56.
2. Семиволос М. В. І. Франко про викладання літератури в школі / М. В. Семиволос // Література в школі. – 1952. – № 2. – С. 30–36.
3. Семиволос М. В. Перебудова школи і підготовка вчителя-словесника у вузі / М. В. Семиволос // Література в школі – 1959. – № 4. – С. 35–44.
4. Семиволос М. І. П. Котляревський і декабристи / М. Семиволос / Слава сонцем засіяла. Відзначення 200-річчя з дня народження І. П. Котляревського. – К.: Дніпро, 1972.

